

ANALIZA COMPARATIVĂ A ELEMENTELOR DE IDENTITATE A PROSOAPELOR DE PERETE

Lucia ADASCALIȚA¹, Viorica CAZAC²

^{1,2}Departamentul Design Industrial și de Prods, Facultatea de Design, Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: lucia.adascalita@dip.utm.md, viorica.cazac@dip.utm.md

Rezumat: Prezenta lucrare urmărește, prin intermediul metodei de analiză comparativă a prosoapelor din Basarabia și Cernăuți (Ucraina) să releve aspecte referitoare la: diversitatea formelor de reprezentare, decorul utilizat, tehnicile de obținere, ornamentele, cromatica, caracteristicile dimensionale, tipul materiei prime, zona ornamentată, direcția de dispunere a motivelor, caracterul decorului și a modului de finisare a conturilor exterioare precum și scopul utilizării. Acest obiectiv derivă din contextul multiculturalității din Republica Moldova și influențele reciproce asupra diversificării estetice și tehnologice a pieselor/obiectelor din patrimoniul cultural.

Rezultatele studiului au condus la constatarea similitudinilor anumitor elemente de identitate dar și remarcate particularităților de deosebire cum ar fi: cromatica predominantă a imaginii de ansamblu a decorului prosoapelor, complexitatea decorului, suprafața de acoperire și dispunerea elementelor, caracterul artistic al motivelor ornamentale. În acest sens, amintim predominarea în prosoapele din spațiul basarabean a motivelor geometrice sau a celor reduse la contururi cu caracter geometric. În copozițiile originare din Cernăuți acestea sunt prezentate de module ornamentale fidele realității în structuri plastice complexe.

Lucrarea prezintă rezultatele studiului în cadrul Programului de Stat 20.8009.0807.17 Educație pentru revitalizarea patrimoniului cultural național prin tehnologiile tradiționale de prelucrare utilizate în Republica Moldova, în contextul multiculturalității, diversității și integrării europene.

Cuvinte cheie: prosoape, ștergere, textile, motive, cromatică, tehnici de coasere.

1. INTRODUCERE

Unul dintre cele mai răspândite ocupații casnice ale femeilor era țesutul. Pânzele obținute din procesul de țesere sunt numeroase și variate prin tipul lor, ornamentică, colorit, destinație. Acestea au un loc aparte în decorul de interior al caselor țărănești. Textilele pentru interior, de perete, au fost utilizate în decorul de interior al casei în vederea constituirii unui climat

armonios cu vibrație coloristică. Acestea poartă denumirea de prosoape și fac parte din grupul textilelor utilitar-decorative pentru împodobirea locuinței. Deci, se cunosc prosoape de perete, prosoape la icoane, prosoape la grindă sau coardă, prosoape decorative pentru acoperirea hainelor.

De remarcat faptul că prosopul din Basarabia, în secolul al XIX-lea, dar și până în prezent se fixează în spațiile rămase libere, între ferestre, la fotografii, oglinzi cât și pe covor. Aceste textile de interior aveau lungimea de 2-3 metri, din bumbac. Mai rar, în zona de sud a țării sunt utilizate prosoapele din borangic, cu rost decorativ-ornamental, care amplificau valențele estetice ale interiorului caselor [1]. Este remarcată prinderea prosoapelor „în fluture” și la icoană sau alături de scoarțe, macaturi sau lăicere.

Pentru cunoașterea acestor textile de interior, s-a recurs la identificarea elementelor de identitate ale acestora prin analiză comparativă conform criteriilor prezentate în figura 1.

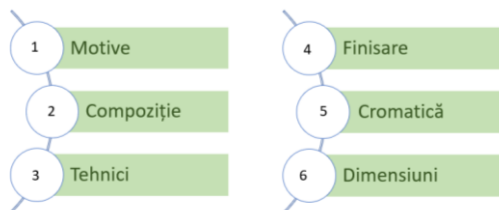

Figura 1: Criteriile de referință în analiza prosoapelor de perete

2. ORNAMENTICA COMPARATĂ A PROSOAPELOR DE PERETE

Sub raportul caracterului ornamentelor utilizate în textilele basarabene ca și în cele specifice din zona Cernăuți, în compoziția decorativă a textilelor de interior se întâlnesc motive geometrice și fiziomorfe (fitomorfe/vegetale, avimorfe, antropomorfe, skeomorfe) [2], figura 2.

În ceea ce privește clasificarea ornamentelor, Nicolae Iorga menționa că, „Modelele care apar pe toate țesăturile făcând parte din accesoriile unei case țărănești, adică din zestre, toate acestea se încadrează în două categorii: în cea a categoriei geometrice pure sau în cea a reducerii la linia geometrică a tuturor elementelor din natura vegetală ori animală, ba chiar și a corpului omenesc” [3].

Cu toate acestea, din analiza diverselor prosoape aflate în colecțiile muzeelor din țară, dar și a celor din Cernăuți s-a observat că ornamentul nu este realizat doar în scop decorativ, dar au și o puternică intenție simbolică care influențează asupra soluțiilor compoziționale.

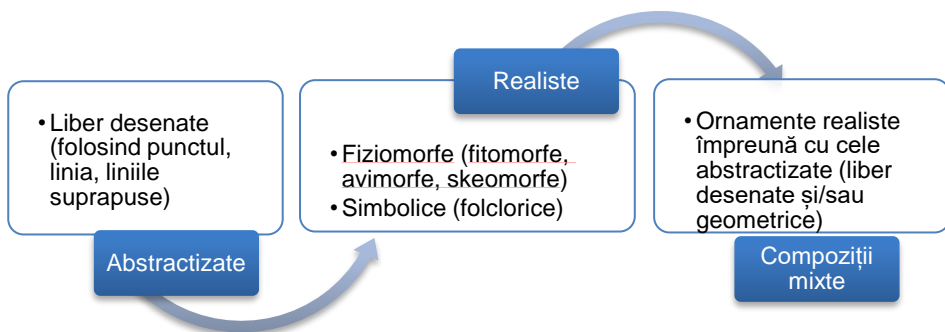

Figura2: Clasificarea ornamentelor specifice textilelor de interior numite prosoape, după Nicolae Dunăre (1979)

Pe prosoapele din Basarabia cele mai răspândite ornamente avimorfe sunt: cocoșul – simbolul solar al bărbăției, porumbelul – simbolul inocenței (în religia creștină semnifică dragostea și pacea), turturele – ocrotitoare ale familiei [4], mai rar întâlnit este și păunul – simbol al discului solar sau al cerului înstelat, fapt explicat de aceea că el își desface coada într-un spectaculos evantai. În Ucraina, Cernăuți unul din cele mai des întâlnite motive avimorfe este: vulturele, urmat de porumbel (tabelul 1). De menționat că, motivele ornamentale pot fi întâlnite atât reproduse prin coase pe pânză, cât și croșetate pe dantelă/horboțică.

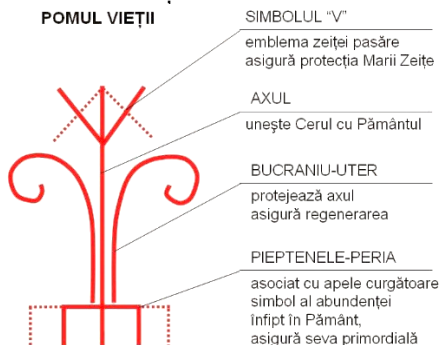

Figura 3: Semantica elementelor constitutive ale motivului „Pomul vieții” [5]

Din multitudinea motivelor fitomorfe/vegetate (fig. 4) comune pentru ambele zone analizate precum macul, trandafirul, vasul cu flori, se

evidențiază vița de vie (fig. 5). Compozițiile decorative cele mai răspândite sunt cele cu motive florale compuse de cele mai multe ori în mănunchiuri și cunune, adesea dispuse pe capetele prosoapelor. Totuși dintre toate motivele fitomorfe tipul ornamental de bază, cel mai răspândit și mai vechi este „Pomul vieții” (fig. 3) fără de moarte și al veșniciei tinereții, un simulacru al omului.

Ornamentele utilizate erau simple, deseori fie geometrice fie cu caracter geometrizat, adesea discrete și liniare, având o structură mai rară. În textilele de interior din zona Cernăuți ornamentele în stil geometric sunt combinate în compoziție printr-un spirit de geometrism mixt, cu structură mai densă și mai pronunțată.

Figura 4: Motive florale pe prosoapele din Basarabia (a) și pe cele din Ucraina, Cernăuți (b)

Tabelul 1: Analiza comparativă a simbolisticii ornamentelor decorative [6-9]

Nr.	Tipul ornamentelor	Semnificația motivului	
		în Basarabia	în Cernăuți, Ucraina
Fitomorfe/vegetale			
1	Vița de vie	Simbol al vieții veșnice (în credința populară).	Simbolizează fertilitatea, bucuria, frumusețea familiei nou create, starea ei de bine. Grădina de struguri este un câmp de viață pe care bărbatul este semănătorul, iar femeia crește și hrănește arborele genealogic.
2	Trandafirul	Simbol al frumuseții, fertilității și purității.	Simbol al soarelui, sîngelui aprins.

3	Macul	-	Simbolizează sănătatea, bucuria, frumusețea fetișă și puritate. Macul este un simbol al decoratiunii și al splendorii.
4	Pomul vieții	Simbolizează calea vieții umane, intermediar între cer și pământ, axă a lumii.	Considerat ca un fel de model al rasei umane, ca organizație a lumii spațiu și timp - simbol al victoriei vieții asupra morții.
Avimorfe			
5	Cocoșul	Simbol al bărbăției, Crainic al soarelui, purtător de noroc	Pasărea profetică a tuturor slavilor. Simbolizează soarele, focul, victoria bine peste rău.
6	Păunul	Măreție și frumusețe; simbolul bărbatului frumos.	Simbol al măreției și al păcii și bunăstarea familiei.
7	Porumbelul	Semnifică puritatea morală a omului. În creștinism semnifică dragostea și pacea.	El este un simbol al purității, purificării, fidelității conjugale. Porumbelul în credințele populare este un mediator între Dumnezeu și oameni. Acesta este Duhul Sfânt.
8	Cucul	În cultura tradițională reprezintă pasărea „sfântă”, plăcută lui Dumnezeu. Simbolul dragostei neîmpărțite și infidelității ⁹ .	Este un simbol al singurătății, infertilitate.
Skeomorfe			
9	Coroană	Putere, suveranitate, lumină	În general, simbolizează ideea de supremație. Simbol al etniei înalte, al idealurilor estetice și al onoarei regale.

Figura 5: Motivul viței de vie pe prosoapele de perete din Basarabia (a), din Ucraina, Cernăuți (b), din Basarabia cu influențe ucrainene (c)

3. COMPOZIȚIA DECORATIVĂ A PROSOAPELOR DE PERETE

Din punct de vedere al dispunerii compozițiilor ornamentale, atât în prosoapele de perete din Basarabia cât și la cele din Cernăuți (Ucraina) pot fi întâlnite piese care au câmpul central liber, iar capetele sunt ornamentate cu broderie. În cazul prosoapelelor de Cernăuți (Ucraina) zona ornamentată ocupă, de cele mai multe ori, un câmp considerabil mai mare comparativ cu ale celor din Basarabia.

La prosoapele de perete de Cernăuți diferit este și procedeul de organizare a câmpului ornamental fiind integrat într-un chenar decorativ (dispus pe marginea celor patru laturi) care poate fi de variate grosimi și poate fi constituit din diverse imagini simbolico-metaforice (frunze de stejar, viță de vie, ornamente geometrice). Acest chenar se întâlnește dispus doar pe marginea a două laturi lungi. În prosoapele de perete din Basarabia, acest procedeu este similar cu cel al modului de decorare prin tehnicile de coasere utilizat în decorarea fețelor de masă.

Figura 6: Compoziția prosoapelelor de perete din Cernăuți (Ucraina) (a) și din Basarabia, sat. Japca, r-nul Șoldănești (b), sat. Zubrești, r-nu Strășeni (c).

4. TEHNICI UTILIZATE

Prosoapele de perete după tehnicile utilizate de decorare sunt decorate prin coasere și țesere. Elementele de perete de dimensiuni mici decorate prin tehnicile de coasere poartă denumirea de „drumuri”. Atât pe prosoapele de perete din Cernăuți, cât și în cele din țară s-au atestat motive reproduse ca rezultat al implicării următoarelor tehnici de lucru: musca, șabac, în trepte, înaintea acului, în urma acului, la fir. În broderiile de Cernăuți, punctele înaintea acului sau la fir sunt întâlnite și dispuse în formă de șah [6, 10-11].

În acest sens, N. Dunăre scria: *„Dintre sistemele de împodobire a materialelor țesute, broderie prezintă avantajul de a realiza o gamă inepuizabilă de împodobiri, de la simpla înșălătură albă și până la tehnicile de cusut ornamentale polimorfe și policrome, de o mare valoare decorativă”*.

S-a observat că pânza poate fi străbătută de câteva rânduri de broderie realizată în tehnica șabac [11-12]. În „drumurile” provenite din Cernăuți s-a constatat reproducerea unui ansamblu de câte 3-5 elemente ce formează registrul ornamental realizat în această tehnică, iar în cele moldovenești adesea 2 (fig. 7).

Referindu-ne la soluțiile cromatice, specificăm că prosoapele de perete din Cernăuți sunt caracterizate de culoarea predominantă roșie, celelalte culori (albastru, negru) apar pe mici elemente compoziționale doar ca suport pentru întreaga compoziție. Prosoapele de perete din Basarabia se caracterizează prin broderii cu o cromatică vie ce includ culorile: roșie, violet, bleumarin, verde, oliv, cafeniu și mai puțin galben. O singură piesă textilă îmbină un număr redus de culori, de regulă 4-6 culori.

Figura 7: Prosoape din Cernăuți (Ucraina) – broderie în tehnica șabac (a); broderie în tehnică combinată (b)

5. MODUL DE FINISARE A CONTURURILOR EXTERIOARE

Referindu-ne la prosoapele de perete din Basarabia se menționează că, acestea sunt decorate cu dantele croșetate (gherghef, horboțică, crujbă) dispuse pe cele două terminații: una din latura mare, alta pe latura mică, pe marginea a trei laturi ale prosopului sau pe toate cele 4 laturi ale prosopului.

Înălțimea „bordurii dantelate” [4] este variată, astfel din exemplele analizate, se atestă următoarele dimensiuni: 16 cm, 20 cm, 27 cm, 30 cm, 50 cm.

Dimensiunile (L×l) pânzei pentru prosop la fel variază, astfel pentru diferite prosoape din localități precum Șoldănești, Strășeni, Sîngerei, Drochia, Molovata Nouă, Edineț ș.a. menționăm: 2,3 m × 42 cm; 2,75 m × 45 cm; 2,6 m × 41 cm; 1,92 m × 41 cm; 3 m × 38 cm; 2,2 m × 42 cm, ș.a.

Prosoapele de Cernăuți decorate și cu broderie spartă/ciur pot fi finisate cu elemente croșetate sau margini însăilate.

a

b

c

d

Figura 8: Modalități de finisare a conturilor prosoapelor de perete din Basarabia: sat. Văsieni (a), sat. Ciorești (Nisoreni) (b, c), sat. Selemet (Cimișlia) (d)

6. VALORIFICAREA PATRIMONIULUI CULTURAL –PROSOAPELE DE PERETE

Moștenirea seculară ce constă în crearea prosoapelor este valorificată în prezent de către mai multe meșterițe populare, printre care: Valentina Guțu (sat. Gordinești, Edineț), Maria Cârpală și Maria Rusu (Lozova), Natalia Renița (Cârpineni, Hâncești), Maria Ciobanu (s. Catranîc, Fălești), Olga Chiriac (Strășeni), Ana Nica (Verejeni. Telenești), etc. Acestea fiind cunoscătoare ale tradițiilor țeserii și coaserii, dar și a principiilor tehnice și artistice de realizare a prosoapelor contribuie la perpetuarea lor utilizând motive arhaice, vechi reproduse prin țesere și brodare manuală. Multe dintre aceste meșterițe s-au specializat pe valorificarea tehnicilor specifice localității de baștină așa încât să țese prosoape în mai multe ițe și să amplifice capacitatea decorativă prin reproducerea motivelor răspândite în acea zonă. De menționat că, în Republica Moldova este constituită și funcționează Uniunea Meșterilor Populari a căror membri sunt foarte activi prin participările la diverse evenimente culturale la care prezintă rodul muncii lor în printre care se regăsesc și prosoapele. Astfel, publicul larg se poate delecta, inspira și aprecia bogăția culturală și spirituală a neamului.

7. CONCLUZII

- Prosoapele de perete reprezintă elemente de decor a interiorului caselor în ambele zone, fiind vecine între ele. Considerând activitatea comercială activă în multe timpuri în Cernăuți, mai multe informatoare consacrate au menționat ce deseori femeile basarabene plecând să facă târg în Cernăuți preluau tipuri și modele decorative, motive ornamentale, compoziții ce le reproduceau în propriile lor piese completându-le și îmbinându-le cu alte elemente din zonele din care locuiau.
- Prosoapele de perete, atât cele din spațiul basarabean, cât și cele din Cernăuți au drept motive comune: porumbelul, macul, coroana, cocoșul,trandafirul. Semnificația și interpretarea motivelor prezintă unele variații.
- Culoarea predominantă specifică prosoapelor de perete proprii zonei Cernăuți este cea roșie, iar pentru cele din Basarabia atestându-se o gamă cromatică largă și variată.
- Tehnicile de lucru utilizate atât în Basarabia cât și în Cernăuți (Ucraina) sunt: musca, șabacul, în trepte, înaintea acului, în urma acului, la fir etc.

8. BIBLIOGRAFIE

1. Șofranksy, Z. Funcționalitatea ștergarelor moldovenești, În: Revista de Etnologie, 2001, nr.3.
2. Dunăre, N. Ornamentica tradițională comparată, Editura Meridiane, București, 1979.
3. Iorga, N. Scrieri despre artă, Editura Meridiane, București, 1968, p. 71.
4. Secieru-Harbizaru, P., Melega, M. Mit, ritual, tradiție în arta croșetării și broderiei din Basarabia. Editura Cadran, Chișinău, 2009.
5. <http://basarabialiterara.com.md/?p=29967>
6. Ciumacenco, M. Dizayn interiernih tekstilnih virobiv slobozhanshchini XIX –XXI -st. Dissertation. Harkov 2015. Available online: <https://docplayer.net/59797769-Dizayn-inter-iernih-tekstilnih-virobiv-slobozhanshchini-hih-hhi-st-g%27eneza-ta-suchasni-tendenciyi.html>
7. Moisei, L. Ornamentation of traditional fabrics from the Republic of Moldova. Dissertation. Kishinev, 2015. Available online: http://www.cnaa.md/files/theses/2015/23386/ludmila_moisei_thesis.pdf
8. Shepherd, R. 1000 symbols. The significance of forms in art. Oradea: Aquila. 2007.
9. Narodni simboli u vishivtzi. Available online: <http://uacenter.info/images/docs/%D0%A0%D1%83%D1%88%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80-%D0%BB.pdf>
10. Сусак, К. Р., Стефюк, Н. А.. Українське народне вишивання.
11. https://www.traditii.pancarpatica.ro/ari2_1571-puncte_cu_rol_ornamental.html
12. https://www.traditii.pancarpatica.ro/ari2_2591-puncte_ornamentale_pe_fire_scose_din_panza_ajururi_si_sabace.html
13. Ciocanu, M. Cusături și broderii pe textile de interior. Colecții muzeale. În: *Buletin Științific. Revista de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie (Serie Nouă)*, 2016, nr. 25(38), pp. 59-75. ISSN 1857-0054.